його перетворення, саме тому можна не погодитися із трактування реформи як особливої форми революційного процесу. З якими ж видами реформ ми стикаємося у сфері позитивного права? Види реформ можна виділити за декількома критеріями:

- за направленість вони можуть бути позитивними та негативними (в гіршому варіанті – руйнівними);
- за джерелом: добровільні і примусові;
- за причинами: внутрішні і зовнішні;
- за якість: власне реформи і псевдо реформи;
- за наслідками: помірковані і кардинальні.

Гвоздік О.І.,
доктор філософських наук, професор
начальник кафедри філософії права та юридичної логіки НАВС

КОЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ ПРАВА ТА СУСПІЛЬСТВА

Численні невдалі спроби встановлення яких-небудь універсальних, сталих та взаємооднозначних зв'язків між деонтологічним змістом права та онтологією суспільного буття призвели, врешті-решт, до кризи класико-раціоналістичних моделей «редукції» як правової нормативності до її соціальних витоків, так і навпаки – суспільного порядку до певної «логічно первинної ідеї права». У першому випадку правосвідомість позбавляється бодай відносної своєї автономії, будучи жорстко «прив'язаною» до відповідних соціокультурних корелятів. У другому ж випадку вона «здобуває» необмежену свободу від організаційних станів суспільної реальності і тим самими перетворюється на самодостатнє та самоцільне джерело нормативного упорядкування суспільних відносин.

Окрім того, незалежно від уявлень про природу правової нормативності та її зв'язок із суспільством, варто зважати на те, що право не в змозі контролювати суспільні процеси за принципом «лінійної причинності»; у цьому разі доречніше вести мову про «ініціювання» взаємних самоорганізаційних процесів у згаданих сферах. Як наполягав свого часу ще М.Вебер, між будь-якими виявленнями «людського духу» (у тому числі й поглядами на нормативно-правову регуляцію відносин у суспільстві) та реальними умовами здійснення цих відносин не існує строгих каузальних залежностей; «дух» та реальність коеволюціонують як *відносно* самостійні системи у напрямку їх *взаємної адекватності*. Тобто, хоча й кожна з таких систем функціонує за своїми *власними* організаційними принципами (завдяки

чому уможливлюється їх відносна автономність та вирізнення на тлі зовнішнього системного оточення), їхній розвиток об'єктивно спрямовується до встановлення між ними тієї динамічної рівноваги, що є чинником їх взаємного підтримання. В іншому ж разі їхня взаємодія призводитиме до обопільно згубних ефектів.

Нарешті, згідно з описаним підходом, орієнтири оптимізації динамічної взаємодії будь-яких феноменів мають визначатися певними умовами співмірності, які можна було б обґрунтувати математично та задати у вигляді відповідних критеріальних рівнянь. Зокрема, ведучи мову про коеволюційну динаміку права й суспільства, слід відзначити, що параметри останньої онтологічно тяжіють до таких пропорцій, завдяки яким уможливлюється її оптимальна врівноваженість. Адже навіть у своїй сутнісній основі право є своєрідним «координатором», покликаним узгоджувати «суще» та «бажане», людські запити з природними та суспільними можливостями їх реалізації. Тож у цьому відношенні «атрактором» розвитку права в системі суспільного буття є нормативне сприяння досягненню рівноваги між діапазоном суб'єктивно-значущих потреб та рівнем об'єктивно існуючих засобів їх задоволення. Річ у тім, що між згаданими феноменами існує тісна двостороння кореляція, через яку вони обопільно стимулюють та визначають еволюційні зміни одне одного: незадоволені потреби є головною рушійною силою розвитку практичних можливостей людини, а розширення останніх стає стимулом для подальшого росту її потреб. При цьому, з одного боку, ступінь свободи динаміки такого росту відчутно обмежується рамками відповідних можливостей та засобів їх реалізації, а з іншого – будь-яка задоволена потреба, будучи переосмисленою у світлі нових можливостей, породжує нові потреби.

Таким чином, у своїй динаміці потреби та практичні можливості їх задоволення об'єктивно прагнуть до взаємної відповідності та рівноваги: на кожному рівні свого розвитку діапазон новостворюваних можливостей ($W(P_{№})$) зумовлюється потребою у компенсації засобів, використаних для здійснення певних суб'єктивних запитів ($W(M_R)$), та тих нових потреб, що сформувалися в процесі такого здійснення ($W(R_{№})$). Тобто однією з умов оптимальної пропорційності розглядуваної динаміки є наступна:

(1) $W(P_{№}) = W(M_R) + W(R_{№})$.

З огляду ж на те, що, як було відзначено вище, зміст та обсяг нових потреб корелюють з вже «працюючими» моделями реалізації людських запитів (адже, по-перше, такі потреби, так би мовити, «підказуються» виявленнями обмеженості вже існуючих способів здійснення цих запитів і, по-друге, в разі віддаленості розглядуваних потреб від практичних моделей, ці потреби доволі швидко втрачають свою актуальність як «нереалізовні»), в екстенсиональному плані діапазон розширення потреб тяжіє до співмірності

із сумарним обсягом суб'єктивних запитів, для яких вже існують відповідні моделі й засоби їх здійснення.

В інших випадках (тобто за умови порушення цієї рівності) динаміка корелятивного росту обсягів потреб та можливостей гальмується або через неспівмірно випереджаюче розширення суб'єктивних запитів порівняно з наявним рівнем можливостей їхньої реалізації (коли значення лівої частини рівняння (2) перевищує значення правої), чи то через неповноту здійснення таких можливостей, зумовлену штучним заниженням діапазону значущих потреб (у разі зворотного співвідношення значень частин наведеного рівняння).

Варто відзначити, що обидві ці умови математично задовольняються лише пропорцією так званого «золотого перерізу», який втілює в собі діалектичну єдність скінченного та нескінченного, циклічного та поступального, локальної та універсальної симетрії, умов внутрішньої та зовнішньої рівноваги системи тощо.

Ємець Ю.І.,
кандидат юридичних наук
старший викладач кафедри
юридичної психології НАВС

ПРАВОВА ОСВІДЧЕННІСТЬ ПІДЛІТКІВ

З раннього віку дитина починає накопичувати перші елементи правової освіченості. Вона входить у правову дійсність, набуває певних умінь та навичок, засвоює стандарти нормативно-оціночної поведінки, отримує перші юридичні знання з казок, набуває у рольових іграх поняття про функції права та його представників, поступово формує хоча й примітивну, дитячу, проте власну картину правового життя. З віком, коли коло спілкування розширюється та ускладнюється діяльність, відбувається інтенсивне збагачення та розвиток цієї та інших форм свідомості.

Правову освіченість підлітка можна розглядати у двох аспектах: по-перше, через шляхи формування правосвідомості (навчання, виховання, освіта та ін.), по-друге, через об'єкти впливу (батьки, школа, неформальне оточення, референтна соціальна група).

На думку Г. Г. Шиханцова, правосвідомість як один із елементів свідомості особистості включає у себе три компоненти:

- інтелектуальний (пізнавальний), який характеризується сумою правових знань та вмінь;